

Czy Polskę stać na emigrację absolwentów polskich szkół? Kontekst społeczno-moralny i ekonomiczny bezrobocia

1. Wprowadzenie

Wejście Polski w struktury Unii Europejskiej postawiło przed naszym społeczeństwem nowe możliwości gospodarcze, lecz z drugiej strony unaocznilo nieznanne do tej pory niebezpieczeństwa i zagrożenia mające swój kontekst społeczno – moralny i gospodarczy. Są też problemy nasze, polskie, którymi Polska obciąża Unię Europejską. Takim polskim problemem jest skala bezrobocia. Tylko niektóre kraje Unii Europejskiej wykazały dość daleko idącą odwagę i zdecydowały się na otwarcie granic dla chętnych do pracy z nowych krajów członkowskich. Jak na razie, są to: Wielka Brytania, Irlandia, Szwecja, Hiszpania, Portugalia, Finlandia. W kontekście społeczno – moralnych i ekonomicznych problemów bezrobocia, zwłaszcza młodego pokolenia Polaków należy postawić ogólne pytanie typu: Czy Polskę w ogóle stać na emigrację za pracą absolwentów polskich szkół? Tak postawione pytanie zakłada konieczność przeprowadzenia poważnej analizy, zarówno ekonomicznej, jak i psychospołecznej, której rezultatem będzie uzyskanie odpowiedzi odnoszącej się do różnych czynników bezrobocia polskiej młodzieży.

Jedną z makroekonomicznych i makrospołecznych przemian systemowych w Polsce ostatnich piętnastu lat jest stosunkowo wysoka stopa bezrobocia, której średni wskaźnik osiągnął jest w II półroczu 2005 r. 18,7 proc. ludności w wieku produkcyjnym. Wskaźnik ten jest oczywiście najwyższy spośród wszystkich krajów Unii Europejskiej.

Dla gospodarki kraju oznacza to, że państwo może mieć poważne przeszkody w konstruowaniu corocznych budżetów. Wynika to stąd, że ponosi poważne koszty bezrobocia (zasilki dla bezrobotnych, zwiększone nakłady na pomoc społeczną związaną ze świadczeniem zdrowotnym i socjalnym w sytuacji bezrobocia). Równocześnie znacznie zmniejszone są wpływy do budżetu państwa wskutek braku pracy zarobkowej stosunkowo dużego odsetka ludności w wieku czynnym zawodowo (brak wpływów z tytułu podatku odprowadzonego do budżetu państwa przez pracujące zarobkowo osoby fizyczne; brak wpływu z tytułu podatku dochodowego od osób prawnych; brak odprowadzania składek ubezpieczenia zdrowotnego i społecznego).

Bezrobocie stanowi również poważny problem psychologiczny i moralny zarówno w wymiarze społeczności lokalnej, rodziny, jak i dla indywidualnych osób.

2. Problem bezrobocia młodzieży i jego skala w Polsce

Bezrobocie stanowi zło i problem dla osoby, która jest nim dotknięta, w każdym roku życia. W zależności od wieku bezrobotnych problemy związane z brakiem pracy są specyficzne i przeżywane w sposób bardzo indywidualny przez osoby dotknięte stresem bezrobocia.

Jakkolwiek dramatycznie nie były przeżywane stresy bezrobocia przez osoby, które utraciły pracę w wieku dojrzałości zawodowej czy też przez osoby będące u schyłku pracy zawodowej, to jednak problemy te przyćmiewa rozmiar frustracji i deprawacji, na jakie narażona jest młodzież. Kończy ona szkołę średnią lub wyższą, nie kontynuuje już nauki i nie jest w stanie, pomimo aktywnego poszukiwania, znaleźć stałej pracy zarobkowej. Problemy te można skrótowo określić jako bezrobocie młodzieży w wieku lat 18–25. Istota tych problemów polega na tym, że młodzież bezrobotna o ukończeniu szkoły nie ma możliwości nauczyć się żadnych akceptowalnych społecznie i zawodowo nawyków, standardów czy wzorców behawioralnych związanych z regularną i stałą pracą. Zamiast tego młodzież ta uczy się nawyków tymczasowości, niestabilności, pozorantstwa i wchodzi przez to coraz bardziej w obszar patologii i deprawacji społecznej.

Niestety problem bezrobocia młodzieży w Polsce nie jest marginalny. Obejmuje on według oficjalnych statystyk EUROSTAT (oficjalne biuro statystyczne Unii Europejskiej) 37,7 % ogółu polskiej młodzieży (dane za rok 2005). Oznacza to, że 37,7% polskiej młodzieży, która nie uczęszcza już do szkół (tzn. jest po szkole średniej, zawodowej lub wyższej), nie znajduje nigdzie stałego zatrudnienia zarobkowego.

Sytuację 37,3 proc. bezrobocia młodzieży proponuję określić jako sygnał stanu alarmowego dla bezpieczeństwa i przyszłości państwa. Sygnał ten musi wyzwolić wysiłek intelektualny, wolę współpracy i działania wszystkich zdrowych odłamów społeczeństwa polskiego w kierunku opracowania strategii politycznych, społecznych i gospodarczych, które zapewnią prace polskiej młodzieży w wieku 18–25 lat.

W sytuacji otwarcia się rynku pracy Unii Europejskiej można mówić o dwóch kierunkach poszukiwania rozwiązań dla problemów bezrobocia polskiej młodzieży: – zachęcanie polskiej młodzieży do poszukiwania pracy w krajach Unii Europejskiej; – stworzenie systemu zatrudnienia młodzieży w Polsce.

Rozważmy obecnie skuteczność obu strategii rozwiązania problemu bezrobocia polskiej młodzieży, biorąc pod uwagę ich konsekwencje dla polskiej gospodarki, dla stabilności i bezpieczeństwa państwa polskiego oraz ich wielowymiarowe konsekwencje dla młodzieży polskiej.

3. Wyjazdy polskiej młodzieży za granicę w poszukiwaniu pracy

Postarajmy się obecnie rozważyć mocne i słabe strony (w stylu analizy typu SWOT) strategii radzenia sobie z rozwiązaniem problemu bezrobocia młodzieży poprzez zachęcania absolwentów polskich szkół do wyjazdu za granicę w celu poszukiwania pracy. Strategię tę będziemy skrótowo nazywać emigracyjną.

3.1. Mocne strony strategii emigracyjnej

Przystępując do przedstawienia mocnych stron strategii emigracyjnej proponuję rozwinąć trzy zintegrowane ze sobą wymiary ocen:

- 1) wymiar indywidualny – dotyczący indywidualnego absolwenta szkoły poszukującego pracy;
- 2) wymiar społeczny – odnoszący się do ról oraz interakcji społecznych (rodzina, relacje koleżeńskie i zawodowe, więzi lokalne);
- 3) wymiar państwowotwórczy – związany z funkcjonowaniem państwa polskiego, jego struktur oraz instytucji.

A. Wymiar indywidualny

W wymiarze indywidualnym emigracja absolwentów szkół za granicę w poszukiwaniu pracy może się spotkać z wieloma pozytywnymi konsekwencjami dla osób, które zaadaptowały się do warunków rynku pracy w kraju emigracji i uzyskały sukces w znalezieniu pracy odpowiadającej ich zainteresowaniu, aspiracjom zawodowym i ekonomicznym, kwalifikacjom oraz wykształceniu. Osoby, którym udało się uzyskać taką pracę mogą mówić o satysfakcji osobistej, zawodowej oraz społecznej, która wiąże się nie tylko o adaptacja do środowiska kraju emigracji (satysfakcja emigracyjna), lecz również z uzyskaniem stałej pracy i zaspokojeniem potrzeb z tym związanych. Nie chodzi tutaj tylko o zadowolenie z zarobków, które są porównawczo większe niż prawdopodobnie byłyby w Polsce (satysfakcja ekonomiczna), lecz również zaspokojenie szeregu ważnych potrzeb społecznych i psychologicznych zaspokajanych w środowisku pracy zawodowej. Należą do nich m.in.: potrzeba uznania społecznego, potrzeba bezpieczeństwa, potrzeba rozwoju, potrzeba sensu, potrzeby poznawcze, potrzeba samoaktualizacji.

Absolwent szkoły po jej ukończeniu ma najbardziej chłonny umysł na uczenie się pozytywnych nawyków behawioralnych oraz standardów pracy. Rozpoczynanie pracy tuż po zakończeniu nauki sprzyja kształtowaniu się pozytywnych wzorców indywidualnej kariery zawodowej absolwenta.

B. Wymiar społeczny

Stać praca zawodowa absolwentów szkół średnich oraz wyższych pozwala im na pełnienie przez nich podstawowych ról społecznych, z których najważniejsze to małżeństwo i zakładanie rodziny oraz związane z nią funkcje prokreacyjne. Są to zasadniczo małżeństwa zawierane już w kraju osiedlenia wraz ze wszystkimi tego konsekwencjami. Stała praca zawodowa jest pierwszym czynnikiem kształtowania się statusu społecznego emigranta. Daje to podstawę wchodzenie w inne role społeczne w środowisku społecznym: lokalnym, zawodowym, emigracyjnym.

C. Wymiar państwowotwórczy

Stać praca zawodowa młodego emigranta stanowi podstawę jego decyzji dotyczących: 1) pozostania na emigracji albo też 2) powrotu do kraju po ustalonym okresie funkcjonowania zawodowego. W przypadku podjęcia decyzji stałej emigracji jego praca w kraju osiedlenia jest podstawą podwyższania dobrobytu tego kraju. Kraj pochodzenia może

wówczas liczyć tylko na sporadyczne korzyści pośrednie: pomoc emigranta dla krewnych zamieszkałych w kraju, przyjazdny rodzinne lub urlopowe emigranta do kraju, ewentualne ułatwienia w kontaktach emigranta z Polską jako pośrednika w działalności biznesowej (zwłaszcza w zakresie małego biznesu).

Znaczne korzyści może natomiast uzyskać Polska w przypadku, gdy emigrant po kilku lub kilkunastu latach zdecyduje się powrócić do kraju wraz z dorobkiem kapitałowym uzyskanym za swoją pracę. Wówczas pozytywną konsekwencją dla kraju o charakterze państwowotwórczym jest nie tylko przywieziony do Polski kapitał, który może zostać zainwestowany w polską gospodarkę, lecz o wiele większą wartość ma wtedy jego zdobyte za granicą doświadczenie zawodowe w zakresie nowych technologii, organizacji i zarządzania biznesem oraz przedsiębiorczości w warunkach gospodarki rynkowej kraju zamieszkania przez lata pracy na emigracji. Doświadczenie za granicą obejmuje również znajomość języka obcego zdobytą w kraju osiedlenia, znajomość norm, zasad i standardów pracy, kultury organizacyjnej oraz klimatu organizacyjnego z kraju o rozwiniętej infrastrukturze gospodarki rynkowej. Efektem takich „powrotów do gniazda” może być powstanie w Polsce nowych firm, inicjatyw gospodarczych, które nawiązują nie tylko partnerski kontakt na rynku polskim, ale są zdolne do funkcjonowania z powodzeniem na rynkach zagranicznych. Firmy te nie tylko zatrudnią polskich pracowników w Polsce, ale także będą potrafiły wchodzić w efektywne powiązania kooperacyjne zarówno z polskimi podmiotami gospodarczymi, jak i zagranicznymi.

3.2. Słabe strony strategii emigracyjnej

W przedstawianiu słabych stron strategii emigracyjnej w rozwiązywaniu problemów bezrobocia polskiej młodzieży zostaną przedstawione te same trzy wymiary analityczne, które uwzględnialiśmy w opisie mocnych stron tej strategii, tj. indywidualny, społeczny i państwowotwórczy.

A. Wymiar indywidualny

Niestety tylko nieliczne kraje Unii Europejskiej otworzyły swoje rynki pracy dla obywateli nowych państw członkowskich od 1 maja 2004 r., tj. od dnia akcesji do UE. W pozostałych krajach taka praca dla Polaków jest możliwa tylko na specjalne zaproszenie kręgów zainteresowanych określonym rodzajem pracy ze strony niektórych krajów UE. Przykładowo jest zapotrzebowanie na pracę polskich pielęgniarek w wielu krajach UE na prace sezonowe na plantacjach owoców i warzyw. Nie są, więc możliwe masowe wyjazdy młodzieży polskiej za granicę w celu znalezienia pracy, gdyż na taką skalę nie jest tam dla młodych Polaków i Polek dostępna.

Przede wszystkim jednak mało komu udaje się znaleźć, zwłaszcza na początku, pracę odpowiadającą jego kwalifikacjom, zainteresowaniom oraz indywidualnym preferencjom. Większość młodych poszukujących zatrudnienia za granicą znajduje tylko pracę o charakterze okazjonalnym, a często jedynie na tzw. czarnym rynku. Nie zaspokaja ona ambicji młodego absolwenta polskiej szkoły wyższej, lecz jest przyczyną głębokiej frustracji i przeżywanych stresów bezrobocia w warunkach emigracji zarobkowej. Często ludzie z Polski wypuszczeniu na głęboką wodę realiów gospodarki rynkowej, a zwłaszcza rynku

pracy, nie potrafią dostosować się do tych warunków, gdyż nie są do nich dostatecznie przygotowani. Pierwsze niepowodzenia w poszukiwaniu pracy połączone a boleśnie przeżywany przez niektórych młodych ludzi dłuższym rozstaniem z osobami najbliższymi oraz nowe środowisko kraju emigracji zarobkowej – wywołują w nich stan wyobcowania, obniżenie poczucia godności i własnej wartości, frustracji i depresji. Przedłużanie się takich stanów może mieć dla młodych ludzi negatywne skutki, które przybierają następujące typy reakcji:

1) stany nerwicowe oraz inne reakcje psychosomatyczne, a w niektórych przypadkach nawet stany psychoz, które winny być leczone psychiatrycznie;

2) reakcje typu ucieczkowego (tzn. ucieczka od niekorzystnej rzeczywistości braku satysfakcjonującej pracy), przybierające postać uzależnienia: alkoholizm, narkomania, erotomania, uzależnienie od komputerów (a zwłaszcza od gier komputerowych stwarzających iluzję realnego świata), uzależnienia od gier losowych i hazardu;

3) wchodzenie w patologie społeczne, zjawiska marginalizacji życia oraz świat przestępczy.

B. Wymiar społeczny

Wyjazdy młodych ludzi za granicę w poszukiwaniu pracy zarobkowej obfitują, niestety, bardzo często w negatywne konsekwencje społeczne dla więzi z najbliższymi. Dłuższy pobyt za granicą w celach zarobkowych jednego w małżeństwach tylko rzadko kiedy nie prowadzi do pogłębiających się kryzysów małżeńskich. Skutkiem ich są coraz częściej rozpady małżeństw wraz ze wszystkimi tego negatywnymi konsekwencjami dla dzieci.

Od strony psychologicznej każdy dłuższy pobyt jednego rodziców za granicą w celach zarobkowych to problem faktycznej nieobecności ojca lub matki na co dzień w rodzinie. Oznacza to trudne do przecenienia szkody społeczne w rodzinie wynikające w konieczności wychowywania dzieci tylko przez jednego z rodziców lub przez dziadków. Tak więc praca za granicą ojca lub matki jest kompleksem poważnych problemów wychowawczych z dziećmi wynikającymi z braku wzorca nieobecnego rodzica i jego faktycznego braku udziału w roli wychowawczej.

Ponadto praca za granicą jednego z małżonków związana jest z uleganiem przez niego niektórym negatywnym zjawiskom w kraju pracy zarobkowej. Jednym z nich nasilające się zjawisko wykorzystywania seksualnego, zwłaszcza pracujących za granicą kobiet. Do innych negatywnych zjawisk społecznych, którym ulegają młodzi ludzie z Polski, należy przejmowanie negatywnych wzorów kulturowych, standardów zachowania, które są obce zwyczajom i tradycji polskiej. Zjawisko to prowadzi do zaburzenia identyfikacji kulturowej i etnicznej polskich emigrantów zarobkowych oraz konfliktów na tym tle z ich środowiskiem lokalnym i regionalnym w Polsce. Jednym z takich półkonfliktorodnych mogą być standardy i zwyczaje religijne w Polsce i kraju emigracji zarobkowej.

C. Wymiar państwowotwórczy

Masowe wyjazdy za granicę absolwentów szkół w celu poszukiwania stałej pracy zarobkowej nie mogą być korzystne dla Polski z następujących powodów:

- Według danych GUS wydatki państwa i budżetów samorządów terytorialnych na licea wszystkich typów oraz szkoły zawodowe i artystyczne tylko w 2004 r. wyniosły ogółem 7 984 mln zł (patrz: dane Ministerstwa Edukacji i Nauki: Informacje o reali-

- zacji podstawowych zdań oraz budżetu w zakresie oświaty i wychowania, edukacyjnej opieki wychowawczej oraz o realizacji budżetu Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu w części 30 – oświata i wychowanie w 2004 r.);
- Wydatki publiczne na szkolnictwo wyższe w Polsce w 2004 r. 8 822 mln zł (patrz: Główny Urząd Statystyczny, Szkoły wyższe i ich finanse w 2004 r., Warszawa, 2005);
 - Za granicę wyjeżdżają młodzi ludzie, dobrze wykształceni przez polskie szkoły średnie i wyższe, których inwencyjność i motywacja pracy winne zasilić raczej gospodarkę polską niż kraju, gdzie uzyskają oni pracę zarobkową;
 - Liczne wyjazdy młodych absolwentów polskich szkół do pracy za granicą przyczyniają się ewidentnie do deprecjacji kapitału ludzkiego oraz intelektualnego w Polsce;
 - Praca młodych Polek i Polaków za granicą na masową skalę przyczynia się do wzrostu zasobności budżetu państwa krajów, która dają im pracę (m. in. z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych, który jest płacony w kraju emigracji) jednocześnie powoduje zubożenie polskich finansów publicznych (państwo polskie poniosło wydatek na wykształcenie każdego absolwenta, zaś ten nie zwraca żadnych środków, gdyż nawet podatek dochodowy z jego comiesięcznych zarobków nie jest odprowadzony do budżetu państwa w Polsce, lecz w kraju, który dał mu zatrudnienie);
 - Z dotychczasowych doświadczeń wyjazdów zagranicznych wynika, iż tylko około 30–40 proc. młodych ludzi przyjeżdża z powrotem do Polski po okresowym pobycie zawodowym i zarobkowym. Tendencja ta jest bardzo niekorzystna z punktu widzenia makroekonomicznego (m. in. może to grozić rozchwianiem systemu zdrowotnego i emerytalnego);
 - W wyniku pracy licznych absolwentów polskich szkół średnich i wyższych za granicą powstaje w skali makroekonomicznej krajów zatrudniających ich pokaźna wartość dodana, podczas gdy w Polsce będziemy notowali coraz większe wskaźniki stagnacji ekonomicznej;
 - Masowe wyjazdy absolwentów polskich szkół za granicę w celu poszukiwania pracy zarobkowej przyczynią się niewątpliwie do niekorzystnych dla państwa polskiego zmian demograficznych. Przewidywaną konsekwencją jest m. in. dalsza wyraźna zmiana wzorca płodności i spadek natężenia urodzeń, zwłaszcza w młodszym grupach wieku rozrodczego. Jest to ściśle związane m. in. z formowaniem się i rozpadem rodzin oraz gospodarstw domowych w związku z narastającymi wyjazdami zagranicznymi młodych ludzi za pracę. Zmniejsza się skłonność wśród młodego pokolenia do zawierania związków małżeńskich. Decyzje dotyczące małżeństwa są odkładane w czasie lub zaniechane. W Polsce zdecydowana większość dzieci (ponad 80 proc.) rodzi się w związkach małżeńskich. Tak, więc mniejsza skłonność do zawierania pierwszych związków małżeńskich stanowi jedną z istotnych przyczyn malejącej liczby urodzeń. Te niekorzystne procesy demograficzne mogą się przełożyć na konkretne problemy makroekonomiczne Polski, takie jak zachwianie się z trudem budowanego systemu emerytalnego, którego tzw. pierwszy filar zakłada solidarność pokoleniową: bez pracy młodego pokolenia nie będzie emerytur dla starszego pokolenia (patrz materiały: I Kongresu Demograficznego w Polsce).

3.3. Ogólny bilans strategii migracyjnej

Z przedstawionej analizy mocnych i słabych stron strategii emigracyjnej, jako sposobu rozwiązania problemów bezrobocia młodzieży kończącej szkoły wyższe w Polsce można mieć wyrobiony pogląd na ogólny bilans tej strategii. Nie można w sposób tendencyjny mówić tylko o negatywnych konsekwencjach wyjazdów zarobkowych młodzieży, zwłaszcza, gdy młodzież ta praktycznie zmuszona jest do takich wyjazdów z uwagi na brak możliwości zatrudnienia w kraju. Dla jakiejś części młodzieży wyjeżdżającej emigracja za pracą może stanowić szansę życiową. Strategia emigracyjna nie może jednak zostać uznana za państwowotwórczą dla Polski z uwagi na jej negatywne konsekwencje społeczne, gospodarcze i demograficzne dla naszego kraju. Odpowiadając na pytanie tytułowe tego opracowania: czy Polskę stać na emigrację za pracą absolwentów polskich szkół? – należy odpowiedzieć w sposób zdecydowany, że nie. Na pytanie to odpowiemy jednak w dalszej części analiz rozpatrując możliwość zatrudnienia młodzieży kończącej szkołę średnią lub wyższą w Polsce.

4. Strategia zatrudnienia młodzieży kończącej szkołę średnią lub wyższą w Polsce

Druga strategia rozwiązywania problemów bezrobocia młodzieży kończącej szkołę średnią lub wyższą w Polsce zakłada obowiązek państwa w stworzeniu możliwości zatrudnienia w Polsce wszystkich absolwentów szkół średnich lub wyższych w Polsce, którzy nie kontynuują już nauki szkolnej lub studiów. W związku z tak przyjętym założeniem można postawić następujące pytania:

- Czy taka strategia jest w Polsce realna?
- Na jakich przesłankach się ona opiera?
- Jakie cele strategiczne sobie stawia?

4.1. Zarys podstawy teoretycznej koncepcji: praca w Polsce dla polskiej młodzieży

Punktem wyjścia dla nowych poszukiwań koncepcji teoretycznej będzie teza personalistyczna, iż człowiek jako osoba jest podmiotem życia gospodarczego oraz podmiotem pracy. Bezrobocie, zatem oraz jego systemowe uwarunkowanie muszą być w tym kontekście interpretowane jako sytuacje, stan oraz przyczyny wyobcowania człowieka, czyli alienacji, ze świata, który sam stworzył poprzez określone stosunki społeczne, polityczne oraz gospodarcze.

W poszukiwaniu bazy teoretycznej proponuję powiązać zasadę personalistyczną pracy i gospodarki z podejściem teorii uczenia się w psychologii, pedagogice i ekonomii. Celem, jaki chcemy osiągnąć, jest nauczyć młodzież końzącą szkołę średnią lub wyższą podstawowych nawyków behawioralnych, standardów i wzorców gospodarności związanych z wykonywaniem pracy zawodowej oraz zachowaniu właściwych dla funkcjonowania

w realiach gospodarki rynkowej: głównie na rynku pracy, lecz również na rynku towarów i usług, oraz w jakimś stopniu też i na rynku kapitałowym.

Podejście personalistyczne pozwala bardziej uwypuklić, iż młodzież kończąca szkołę stanowi kapitał ludzki, którego potencjalne zasoby mogą zostać albo zaktualizowane, o ile Państwo zapewni młodzieży możliwość pracy po ukończeniu szkoły, albo też kapitał ten ulegnie deprecjacji, gdy młodzież ta nie znajdzie nigdzie stałego zatrudnienia. Pochodną aktualizacji poprzez pracę kapitału ludzkiego jest nie tylko wartość dodana w sensie ekonomicznym, lecz także powstanie kapitału intelektualnego, dzięki któremu powstają nowe technologie, innowacje i usprawnienia organizacyjne zapewniające firmie większą efektywność na rynku.

Zgodnie z podejściem behawioralno-poznawczym można postawić sobie pytanie: jakie stymulacje makroekonomiczne, jakie elementy klimatu i kultury organizacyjnej przyczynią się do zwiększenia efektywności uczenia się zachowań pożądanych w realiach gospodarki rynkowej, uwzględniając m. in. fakt, iż podmiotami uczenia się są młodzi ludzie, których wspólną cechą jest wyznawanie wartości, dzięki którym określa się jako „pokolenie JP II”.

W sensie behawioralnej stymulacji chodzi, więc o stworzenie takiego klimatu na szczeblu centralnym państwa, regionalnym i lokalnym, który pozwala młodym ludziom uwierzyć, iż dana jest im szansa urzeczywistnienia swoich aspiracji zawodowych w konkretnych warunkach pracy. W nauce pracy istotny będzie nie tylko profesjonalizm w sensie dobrej roboty rzemieślniczej, lecz również kryteria wskazywane przez twórcę ergonomii W. Jastrzębowskiego, którymi są: wymiary estetyczne (praca musi być taka wykonywana, żeby się podobała), wymiary intelektualne (praca musi angażować myślenie przy pracy), wymiary moralne (praca musi być poświęceniem dla innych).

Przedstawiony zarys koncepcji teoretycznej pracy w Polsce dla polskiej młodzieży winien również zawierać z jednej strony najnowsze osiągnięcia psychologii, pedagogiki, socjologii, ekonomii i nauk o organizacji z zarządzaniu, a z drugiej strony winien również obejmować specyfikę polskiej młodzieży oraz aktualną sytuację społeczno-polityczną Polski.

4.2. Realność strategii zatrudnienia młodzieży w Polsce

Podstawową przesłanką stanowiącą o realności strategii zatrudnienia młodzieży w Polsce jest założenie o istnieniu makroekonomicznego związku między koniecznością zatrudnienia młodzieży w Polsce w celu zapewnienia powiązań pracy młodego pokolenia a zapewnieniem, w sposób wystarczająco płynny, wpływów do budżetu państwa, które mogą zostać wydatkowane na cele publiczne związane z podstawowymi zadaniami państwa (administracyjne, opiekuńcze, obronne, zdrowotne, sądownicze, edukacyjne). Do takich zadań należą również świadczenia rentowe oraz emerytalne, których gwarantem wypłacalności jest państwo. Polska jest aktualnie na etapie zmiany systemu emerytalnego. Etap ten wymaga ciągle tzw. solidarności pokoleniowej: młode pokolenia odkładają część składek emerytalnych na fundusz kapitałowy dla siebie, zaś część wypłacana na ZUS w celu pokrycia wypłacalności emerytur dla osób będących aktualnie w wieku emerytalnym.

Tylko zatrudnienie młodego pokolenia w Polsce jest strategią dająca perspektywy dla państwa z następujących powodów:

- Absolwenci polskich szkół poprzez swoją pracę stworzą wartość dodaną, która podwyższy zasoby gospodarcze Polski;
- Młodzież, która uzyska zatrudnienie zaraz po ukończeniu szkoły ma szansę nauczyć się podstawowych nawyków pracy, standardów organizacyjnych i wzorców gospodarności, co zapewnia stabilność gospodarczą państwa i stanowi prewencję przed zjawiskami marginalizacji i patologizacji społecznej młodego pokolenia;
- Zatrudnienie młodzieży stanowi kumulację kapitału ludzkiego środowisk lokalnych i w regionach, co stanowi warunek powstania kapitału intelektualnego będącego dźwignią dla polskiej gospodarki;
- Tylko zatrudnienie absolwentów polskich szkół w Polsce gwarantuje uzyskanie dodatniego bilansu w skali kraju, gdzie dochody dla państwa powstałe z pracy tych absolwentów zbilansują wydatki poniesione przez budżet państwa z tytułu kosztów na kształcenie w szkole średniej lub wyższej.

4.3. Systemowa pomoc państwa w zatrudnieniu absolwentów szkół

Rozwiązanie problemu zatrudnienia absolwentów polskich szkół w Polsce jest realne tylko wówczas, gdy państwo stworzy systemowe zaplecze, które urealni od strony prawno-ekonomicznej zatrudnienie młodzieży kończącej szkołę. Musi więc powstać system powiązanych ze sobą aktów prawnych skoordynowanych z dotychczasowymi ustawami regulującymi zatrudnienie absolwentów szkół i przeciwdziałanie bezrobocia. Propozycja ta zawiera dwa powiązane ze sobą kierunki rozwiązania:

1) promowanie samozatrudnienia młodzieży poprzez przedsiębiorczość małych i średnich firm,

2) pomoc państwa w kreowaniu nowych miejsc pracy dla młodzieży w istniejących podmiotach gospodarczych.

Istota tej pierwszej propozycji polega na:

1) stworzeniu szeregu ułatwień systemowych i pomocy państwa w powstawaniu nowych inicjatyw gospodarczych młodzieży (small business) prowadzących do samozatrudnienia absolwentów szkół w ich środowiskach lokalnych,

2) zorganizowaniu doradztwa i monitorowaniu funkcjonowania nowych podmiotów gospodarczych,

3) powstaniu w środowiskach lokalnych systemu szkoleń i promocji przedsiębiorczości gospodarczej w kierunku samozatrudnienia,

4) powstaniu systemu lokalnych kredytów i gwarancji kredytowych ułatwiających powstanie i kontynuowanie działalności gospodarczej przez młodzież kończącą szkoły.

Drugi kierunek rozwiązań dotyczy stymulowania bodźcami makroekonomicznymi nowych miejsc pracy dla młodzieży kończącej szkoły średnie lub wyższe. Kierunek ten zasadniczo polega na:

1) konstrukcji systemu ulg w podatku dochodowym od osób prawnych oraz osób fizycznych dla przedsiębiorców zwiększających średnioroczne zatrudnienie,

2) okresowym pokryciu z budżetu państwa kosztów ubezpieczenia ZUS dla absolwentów szkół, którzy uzyskają pełnoetatowe zatrudnienie w firmie na okres co najmniej dwóch

lat (np. w pierwszym roku pokrycie 100 proc. ubezpieczenia; w drugim roku zatrudnienia przez I półrocze pokrywa 75 proc. ubezpieczenia, w II półroczu 50 proc. składki),

3) stworzeniu systemu podatku zapobiegającego zwiększeniu się bezrobocia w Polsce,

4) regulacjach dotyczących kredytowania inwestycji związanych z powstawaniem nowych miejsc pracy,

5) systemowym zabezpieczeniu nowych technologii, patentów oraz innowacji o potencjalnym znaczeniu dla polskiej gospodarki.

Oba wymienione kierunki systemowego radzenia sobie z bezrobociem polskiej młodzieży wymagają bardziej szczegółowego opracowania zarówno koncepcyjno-pojęciowego, jak i wdrożeniowego.

4.4. Makroekonomiczne skutki zatrudnienia osób bezrobotnych w Polsce w wieku od 18 do 24 lat

W symulacji makroekonomicznych skutków zatrudniania osób bezrobotnych w Polsce uwzględniamy dane GUS oraz dane Ministra Pracy i Polityki Społecznej uzyskane w odpowiedzi na oświadczenie senatorskie z 2003 r. (znak LP/043/439/02/V) oraz z 2006 r. (znak BPS/DSK-043-63/05; BPS/DSK-043-221/06; BPS/DSK-043-209/06) oraz oficjalne publikacje tych urzędów centralnych w sprawie bezrobocia. Symulacje te zmierzają generalnie do udzielenia odpowiedzi na trzy pytania:

1. Z jakimi wpływami w zakresie finansów publicznych można się liczyć realizując program zatrudnienia polskiej młodzieży, która będąc w wieku 18–24 lat nie kontynuuje już dalszej nauki w trybie dziennym?
2. Jaki byłby koszt pomocy państwa w realizacji programu nauki pracy absolwentów polskich szkół przewidywany w ustawie?
3. Jaki jest ogólny bilans tego programu z punktu widzenia finansów publicznych?

W symulacji tej przyjęto ostatecznie następujące dane do analiz:

- liczba osób bezrobotnych w wieku 18–24 lat według stanu na koniec 2005 r.: 626 tys. osób;
- minimalne miesięczne wynagrodzenie brutto obowiązujące od 1 stycznia 2006 r.: 899 zł;
- ustalona na bazie minimalnego miesięcznego wynagrodzenia na 2006 rok, obowiązkowego ubezpieczenia społecznego opłacanego przez pracownika: 168 zł;
- ustalona na bazie minimalnego miesięcznego wynagrodzenia na 2006 rok, składka na obowiązkowe ubezpieczenie społeczne opłacane przez pracodawcę: 155 zł;
- zaliczka na poczet podatku dochodowego od osób fizycznych obliczana na bazie minimalnego miesięcznego wynagrodzenia na 2006 rok: 75 zł.

W oparciu o tak przyjęte dane można przewidywać szacunkowo wpływy z tytułu ubezpieczenia społecznego młodzieży polskiej w wieku od 18 do 24 lat w Polsce w 2006 r. na kwoty:

- kwota składek (emerytalnych, rentowych, chorobowych) finansowanych przez pracowników1264 mln zł,
- kwota składek (emerytalnych, rentowych, wypadkowych – przyjęto minimalną składkę ubezpieczenia wypadkowego) finansowana przez pracodawcę.....1164 mln zł.

Z kolei szacunkowe wpływy z tytułu pobieranych od pracowników zaliczek na poczet podatku dochodowego od osób fizycznych w 2006 r. wyniosłyby około 566 mln zł.

Zbiorcze wyniki uzyskanych symulacji zawarto w Tabeli 1.

T a b e l a 1. Zestawienie wyników symulacji kosztów programu nauki pracy absolwentów polskich szkół oraz w wpływy z tego programu w 2006 r.

Pozycja	Kwota
1. Koszty programu nauki pracy obejmujące refundację pracodawcom zapłaconych przez nich składek obowiązkowego ubezpieczenia społecznego	1164 mln zł
2. Wpływy do budżetu państwa z tytułu zaliczek pobieranych od pracowników na poczet podatku dochodowego od osób fizycznych	566 mln zł
3. Wpływy finansowe z tytułu obowiązkowego ubezpieczenia społecznego opłacanego przez pracowników	1264 mln zł
4. Wpływy łączne z tytułu programu nauki pracy młodzieży	1830 mln zł
5. Łączny wynik finansowy wdrożenia programu nauki pracy polskiej młodzieży w wieku 18–24 lat:	666 mln zł

Dane z pozycji 1 i 2 w tabeli 1 nie stanowią w sensie formalnym dochodów budżetu państwa po zreformowaniu systemu ubezpieczenia społecznego w Polsce. Ogólnie więc można powiedzieć, że stanowią one element finansów publicznych pozostających w powiązaniu systemowym z budżetem państwa. Stojąc więc na takim stanowisku systemowym można z przeprowadzonych analiz wyciągnąć następujące wnioski:

1) budżet państwa uzyskałby w 2006 r. z programu nauki pracy młodzieży wpływ rzędu 566 milionów złotych tylko z tytułu samych uiszczanych podatków od osób fizycznych;

2) faktycznie jednak wpływy te będą większe, gdyż:

- a) firmy zatrudniające absolwentów płaciłyby większe podatki z tytułu podatku dochodowego od osób prawnych;
- b) większe byłyby wpływy z podatku VAT i podatku otrzymywanego z uwagi na większe ożywienie gospodarcze wynikające z zatrudnienia w 2006 r. ponad 600 tysięcy młodych ludzi;

3) program nauki pracy zostałby sfinansowany praktycznie z wpływów finansowych wniesionych przez zatrudnioną młodzież z tytułu obowiązkowego ubezpieczenia społecznego przez samych pracowników (różnica pomiędzy pozycją 3 i 1 w Tabeli 1 wykazuje przewagę 100 mln zł wpływów nad kosztami).

W symulacji danych dla młodzieży bezrobotnej nie uwzględniono dla uproszczenia żadnych wydatków dla tej grupy osób z tytułu zasiłku dla bezrobotnych. Według polskiego systemu pomocy państwa dla bezrobotnych, absolwenci szkół ponadpodstawowych, którzy po ukończeniu nauki rejestrują się w powiatowych urzędach pracy jako bezrobotni z uwagi na brak zatrudnienia, nie posiadają uprawnień i nie otrzymują żadnego zasiłku dla bezrobotnych,

W oparciu o podobną metodologię można przeprowadzić symulację na podstawie danych statystycznych GUS dostępnych w latach poprzednich i to zarówno w odniesieniu do ogólnej liczby osób bezrobotnych w Polsce jak i samej młodzieży, która wówczas pozosta-

wała bez pracy. I tak przykładowo, przewidywane szacunki symulacyjne zakładające zatrudnienie osób bezrobotnych w latach 2000 i 2001 ujęto w Tabeli 2, w której zamieszczono również faktyczne wydatki na bezrobocie w tych latach, którego można by uniknąć.

T a b e l a 2. Symulacja wpływów z pracy osób bezrobotnych, których zatrudniono by w 2000 i 2001 r., zakładająca przeciętne miesięczne wynagrodzenie w gospodarce narodowej, w zestawieniu z realnie poniesionymi wydatkami na bezrobocie w tych latach (w mln zł)

Pozycja	Rok finansowy	
	2000	2001
1. Łączna kwota przewidywanej składki ubezpieczenia społecznego opłaconego przez zatrudnianych bezrobotnych	9764	12129
2. Łączna kwota przewidywanych zaliczek na poczet podatku dochodowego od osób fizycznych	7999	9906
3. Łączna kwota realnie poniesionych wydatków przez państwo z tytułu zasiłków wypłaconych osobom bezrobotnym	3528	3910

Wnioski wyciągnięte z analizy tabeli 2 mogą być podobne jak w przypadku konkluzji z Tabeli 1. Wprawdzie w tabeli tej brak jest danych będących symulacją przewidywanych składek ubezpieczeniowych opłacanych przez pracodawców, lecz można przyjąć upraszczające założenie, iż kwota ta jest równa poziomowi składek opłacanych przez samych pracowników (faktycznie kwota ta jest zawsze nieco mniejsza od kwoty składek opłacanych przez pracodawców). Przyjmując to upraszczające założenie jest więc widoczne, iż strategia zatrudniania bezrobotnych oparta na refundacji ubezpieczenia społecznego opłaconego przez pracodawców jest w zasadzie samofinansująca się, gdyż kwota otrzymanych wpływów z tytułu ubezpieczenia społecznego finansowanego przez samych bezrobotnych, którzy uzyskaliby pracę byłaby wystarczająca do zrekomensowania refundacji zapłaconego przez pracodawców ubezpieczenia społecznego.

Gdyby zastanawiać się nad pokryciem ze środków budżetu państwa refundacji pracodawcom ubezpieczenia społecznego, to proponuję wykonanie następujących wyliczeń:

- 1) ustalić dla każdego roku budżetowego różnicę pomiędzy łączną kwotą przewidywanej składki ubezpieczeniowej, która byłaby objęta refundacją z budżetu państwa a łączną kwotą przewidywanych w danym roku budżetowym zaliczek na poczet podatku dochodowego od osób fizycznych; a następnie
- 2) od kwoty łącznej realnie poniesionych wydatków przez państwo z tytułu zasiłków wypłaconych osobom bezrobotnym odjąć kwotę różnicy otrzymanej z operacji na hipotetycznych kwotach łącznych przewidywanej refundacji ubezpieczenia i zaliczki z tytułu podatku dochodowego. Operacje opisane w krokach 1 i 2 można formalnie wyrazić przy pomocy prostego wzoru (1) jako:

$$(1) \quad B = Z - (U - P), \text{ gdzie:}$$

B – ostateczny bilans skutków budżetowych z tytułu zatrudnienia bezrobotnych;

P – łączna kwota przewidywanych wpływów do budżetu państwa z tytułu zaliczek na poczet podatku dochodowego od osób fizycznych, który zostałby odprowadzony z wynagrodzenia miesięcznego osób zatrudnionych;

U – łączna kwota przewidywanej składki ubezpieczenia społecznego refundowana z budżetu państwa przez pracodawców.

Z – łączna kwota realnie poniesionych przez państwo w danym roku zasiłków wypłaconych osobom bezrobotnym.

Dla 2000 r. przewidywany według wzoru (1) bilans wynosi + 1764 mln zł, zaś dla 2001 r. bilans ten wynosi + 1698 mln zł. Kwoty te oznaczają symulację hipotetycznych oszczędności budżetowych wynikające ze strategii zatrudniania bezrobotnych.

Jest jednak oczywiste, iż z utworzeniem miejsc pracy dla bezrobotnych wiązą się określone koszty. Do kosztów ekonomicznych należy również dołączyć koszty społeczne, psychologiczne związane z długotrwałym bezrobociem. Dlatego też najbardziej efektywnie jest zapobiegać bezrobociu jeszcze przed jego zaistnieniem. Najtaniej i najbardziej skutecznie w sensie psychologicznym jest właśnie zapobiegać bezrobociu na etapie komunikacji absolwenta szkoły z nauką pracy już w pierwszych miesiącach po ukończeniu przez niego szkoły zasadniczej, średniej lub wyższej. Temu celowi służy właśnie przedkładany projekt ustawy o nauce pracy dla absolwentów polskich szkół.

Gdyby szukać źródeł finansowania kosztów programu uczenia pracy polskiej młodzieży, czyli refundacji opłaty ubezpieczenia społecznego pracodawcom w kwocie 1164 mln zł, to można wskazać dwa źródła finansowania tych kosztów. Pierwszym źródłem finansowania jest kwota przewidywanego przychodu do budżetu państwa z tytułu zaliczek na poczet podatku dochodowego, czyli kwota 566 mln zł, zaś drugim źródłem, to przewidziana w planie finansowym Funduszu Pracy na 2006 rok kwota 2100 mln zł na finansowanie programów na rzecz przeciwdziałania bezrobociu. Nauka pracy absolwentów polskich szkół jest właśnie programem zapobiegania bezrobociu młodzieży w najbardziej właściwym psychologicznie i pedagogicznie okresie, kiedy można mu zapobiec, tj. tuż po ukończeniu szkoły zawodowej, średniej lub wyższej, gdy młodzież oczekuje przejścia z fazy uczenia się w szkole do pracy zawodowej i chłonna jest na naukę nawyków i standardów regularnej uczciwej pracy zawodowej. Z tej to właśnie pozycji może zostać uzupełniona kwota 598 mln zł lub nieco większa, w przypadku gdyby się okazało, że urzędy skarbowe zwróciły część kwoty podatnikom z tytułu wcześniej pobranych zaliczek przy podatku od osób fizycznych po ostatecznym rozliczeniu tego podatku.

5. Uwagi końcowe: *public relations* dla zatrudnienia absolwentów polskich szkół w Polsce

Realizacja zatrudnienia absolwentów polskich szkół musi się wiązać z szerokim zakresem promocji wielorakich korzyści wynikających z pracy młodzieży i prewencji bezrobocia. Należy opracować szeroki program promocji obejmującej zarówno szkoły średnie i wyższe, władze samorządowe, media centralne i lokalne, urzędy pracy, instytucje finan-

sowe. Konieczna jest również współpraca w tym zakresie z autorytetami kościelnymi zarówno na szczeblu centralnym, jak i regionalnym czy lokalnym.

W tym celu należy zmobilizować wszystkie zdrowe w kraju siły społeczne, polityczne i autorytety moralne, żeby stworzyć konsekwentny program promocji pracy młodzieży w Polsce.

W realizowaniu programu zatrudnienia polskiej młodzieży należałoby skorzystać z wypracowanych modeli przejścia ze świata edukacji do świata pracy, które sprawdziły się w wielu krajach Unii Europejskiej, jak np. w Austrii¹, Danii², czy w Wielkiej Brytanii³ i mają szansę sprawdzić się również w Polsce⁴.

Can Poland Afford the Emigration of Polish Graduates? Socio-moral and Economic Context of Unemployment in Poland

Summary

The paper aims to present the problem of coping with youth unemployment aged 18–25 in Poland. Both the moral aspects of this problem and the psychological and economic issues are discussed. After the SWOT analysis on emigration of the graduates of Poland's schools to the UE countries was presented, a macroeconomic strategy was developed to guarantee the employment of the graduates of secondary schools and universities who are not continuing their schooling and seeking for employment. This strategy assumes a two years full employment of the graduates within a framework of a project called as learning to work. The project guarantees a refund of the social security costs from the state budget for any subject willing to employ graduates for a two years period. This strategy also supports young entrepreneurs which will contribute to the increase of self-employment in the small business sector.

The author shows the theoretical background of the strategy for youth employment and gives its economic argumentation based on the analysis of the financial consequences of youth unemployment for the state budget of Poland.

¹ P. Härtel, *Transition as a Challenge for School and Business Experiences and Perspectives*, [w:] P. Härtel, Cz. Noworol, A. Bańka, R. Kremser (red.), *Transition to the World of Work*, Jagiellonian University, Kraków 2005, s. 57–66; N. Kailer, *The Role of Technical Universities in the Support of Students Founding Enterprises*, [w:] P. Härtel, Cz. Noworol, A. Bańka, R. Kremser (red.), *op.cit.*, s. 76–83.

² S. Svendsen, *Danish Approaches to Young Peoples Transition from School to Working Life*, [w:] P. Härtel, Cz. Noworol, A. Bańka, R. Kremser (red.), *op.cit.*, s. 112–115.

³ M. Wharton, *A Change of Emphasis in Education and Training in Europe, with particular reference to England and Preparation for Working Life*, [w:] P. Härtel, Cz. Noworol, A. Bańka, R. Kremser (red.), *op.cit.*, s. 116–126.

⁴ A. Bańka, *Theory into Practise of School to Work Transition: Promises and Challenges for Transitional Vocational Counseling*, [w:] P. Härtel, Cz. Noworol, A. Bańka, R. Kremser (Red.), *op.cit.*, s. 9–44; A. Biela, *Enterprenship and Changes. Macroeconomic and Local Perspectives*, [w:] P. Härtel, Cz. Noworol, A. Bańka, R. Kremser (red.), *op.cit.*, s. 67–75.